

*Бесклеткіна Марина Юрївна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавр
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Власенко Валерій Павлович,
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ПРИНЦИПИ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА

Запорукою чіткої та правильної реалізації норм права, а також прийняття законних та обґрунтованих рішень суб'єктами правовідносин є належне тлумачення таких норм. У свою чергу, діяльність із тлумачення норм права не можна уявити без належним чином розробленого теоретико-правового підґрунтя.

Тлумачення змісту норми права зумовлюється тим, що право являє собою специфічне суспільне явище, яке є виразником міри справедливості, свободи та рівності в суспільстві та універсальним регулятором суспільних відносин, засобом (інструментом) узгодження особистих, суспільних і державних інтересів, встановлення та забезпечення правопорядку [3]. Тлумачення забезпечує процес і результат з'ясування та роз'яснення змісту правових норм. Важливе значення має також єдність розуміння і реалізації норм права у суспільстві, що в цілому відображає стан законності та правопорядку в державі, належний стан яких можливо забезпечити шляхом роз'яснення суб'єктам права дійсного змісту норм права, ідей та понять, закладених законодавцем.

Уся багатоманітність правової надбудови українського суспільства актуалізує дослідження питань, пов'язаних з тлумачення норм права, на якісно новому рівні. Сутнісні властивості тлумачення, в узагальненому вигляді, проявляються у його забезпеченні ефективної реалізації норм права, зміцненні законності та правопорядку шляхом з'ясування та роз'яснення дійсного змісту норм права, що досягається за допомогою низки методів, способів та принципів.

Тлумачення, як об'єкт юридичної діяльності, дає змогу сформулювати конкретні правила інтерпретаційних практик, що знаходять прояв у тих чи інших способах тлумачення норм права. Інакше кажучи, принципи тлумачення окреслюють загальні вектори того, як цей процес має відбуватися, без істинного усвідомлення їх змісту складно правильно застосувати прийоми та правила тлумачення норм права [4, с. 7].

На сьогодні основоположними принципами держави прийнято вважати ті, що спрямовані на формування громадянського суспільства та правової держави, серед яких – пріоритетність прав і свобод людини (ст. 3 Конституції України), єдиним джерелом влади в Україні є народ (ст. 5 Конституції

України), верховенство права (ст. 8 Конституції України) та інші [1], які також є визначальними й для тлумачення норм права різних галузей.

Принципи тлумачення норм права є вихідними засадами, відправним пунктами правової інтерпретації та водночас її самостійним об'єктом. Вони також є частиною «герменевтичного кола», оскільки формують розуміння інтерпретатора [2, с. 37].

Принципи тлумачення норм права, на думку вченого С. Прийми, можна розуміти як фундаментальні, імперативні положення, що забезпечують ефективність, якість, єдність і доцільність інтерпретаційного процесу, перебувають у тісному взаємозв'язку та спрямовують пізнавальну діяльність інтерпретатора [5]. Такі принципи володіють особливими рисами, а саме: засновуються на принципах будь-якого пізнання; є принципами діяльності; мають фундаментальний характер; мають орієнтуюче значення; наділені властивістю вищої імперативності; забезпечують ефективність, ясність, якість, єдність і доцільність усього інтерпретаційного процесу; взаємодіють і справляють взаємний вплив один на одного; мають підвищену стійкість і стабільність тощо [5].

Принципи тлумачення норм права поділяються на дві групи: 1) ті, що конкретизують загальні принципи права у сфері інтерпретаційної діяльності (справедливість, гуманізм, добросовісність тощо); 2) ті, які забезпечують додержання принципів застосування норм права у процесі здійснення інтерпретаційної діяльності (законність, справедливість, розумність, доцільність, обґрунтованість, зрозумілість результатів інтерпретації та ін.) [5].

Загальні принципи права у сфері інтерпретаційної діяльності можна охарактеризувати наступним чином. Принцип справедливості полягає в тому, що незрозумілу (двозначну тощо) норму права слід тлумачити в тому сенсі, в якому вона уявляється більш справедливою. Принцип гуманізму визначається як принцип інтерпретаційної діяльності, основною вимогою якого є тлумачення норм права, що забезпечує особі відповідне до неї ставлення при беззаперечному визнанні її гідності. Принцип добросовісності – проведення інтерпретаційної діяльності відповідно до ціннісних орієнтирів суспільства, з усвідомленням необхідності сумлінно ставитися до будь-яких соціальних процесів або явищ.

Принципи тлумачення ті, що властиві галузям права характеризують найсуттєвіші її риси та є її правовою основою створення і функціонування. Врахування інтерпретатором цих принципів є обов'язковим, адже зміст норми права за результатами тлумачення має відповідати ним.

Серед зазначених принципів тлумачення норм права доцільно виокремити наступні: законності, що полягає в неухильному дотриманні нормативно-правових актів у процесі реалізації норм права. Цей принцип встановлює для інтерпретатора межі, у яких він уповноважений здійснювати правотлумачну діяльність; розумності, при якому інтерпретатор повинен вирішити поставлені перед ним питання таким чином, аби уникнути абсурдності висновків, досягти максимуму обов'язкової корисності; обґрунтованості означає, що рішення має прийматися лише на підставі

перевірених вихідних даних з використанням техніко-юридичного інструментарію тлумачення норм права; точності та зрозумілості забезпечують якість з'ясування та роз'яснення норм права суб'єктами інтерпретації; доцільності полягає у прагненні суб'єкта тлумачення досягти поставленої цілі, отримати корисний, позитивний результат, шляхом використання оптимального набору засобів для цього.

Отже, перелік запропонованих принципів тлумачення норм права не є вичерпним. Їх кількість залежить від специфіки предмету правового регулювання, місця норми права, що тлумачиться, в ієрархії джерел права тощо. Принципи тлумачення норм права відображають фундаментальні, імперативні положення правової інтерпретації, забезпечують, ясність, точність, єдність норм права та їх ефективну реалізацію.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4239>

2. Свередюк В. Ю. Загальна характеристика загальних принципів тлумачення норм права. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 4 (100) С. 37–44.

3. Теорія держави та права : навч. посіб. / Є. В. Білозьоров та ін. / За заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

4. Білоус О. В. Принципи, канони, способи тлумачення норм права: аналіз співвідношень категорій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Вип. 61. Т. 1. С. 7–12.

5. Прийма С. В. Принципи тлумачення норм права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2011. 218 с.

6. Онищук І. І. Принцип юридичної визначеності (legal certainty) у рішеннях Конституційного Суду України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2021. № 5. С. 60–67.

